

Környezeti nevelési oktatócsomagok Magyarországon

KRAKKER Anna

Eszterházy Károly Egyetem, Eger

krakker.anna@gmail.com

DOI: 10.18427/iri-2019-0023

Magyarországon többféle környezeti nevelési oktatócsomaggal találkozhatunk. Közös célja mindegyiknek, hogy változatos módszerek segítségével ismertesse meg a gyerekekkel a körülöttük lévő világ problémáit, a lehetséges megoldásokat, a helyes életmódszokásokat, a nehezebben érthető fogalmakat. Ebben a munkámban szeretnék ezek közül az oktatócsomagok közül néhányat bemutatni, illetve azt, hogy a családjunk oktatócsomagjának keretében hogyan valósul meg a környezeti nevelés.

Alapfogalmak

A környezeti nevelés fogalma a XX. századtól

1975-ben Belgrádban The Belgrade Charta – a Global Framework for Environmental Education című kiadványban került megfogalmazásra először a környezeti nevelés, mint alapfogalom. Ebben igyekeztek a gyakorlati fejlesztést, az attitűdkialakítást hangsúlyozni (UNESCO, 1975).

Annak felismerésével, hogy az emberiség életfeltételeinek romlását valamilyen formában csökkenteni kell, már korábban is felmerült a szakemberek számára, mégis 1977-ben

Tbiliszi tartott konferencia záródokumentuma határozta meg leginkább a környezeti nevelés területeit. Kiemelten fontosnak tartották a hozzáállás, a tudatosság, a részvétel és a készségek területét (Disigner & Monro, 1998). A zárójelentésben az alábbi meghatározásokra került sor: „A környezeti nevelés egy folyamat, amelyben olyan világnemzedék nevelkedik fel, amely ismeri legtágabb környezetét is, törődik azzal, valamint annak problémáival. Ismeretekkel, készségekkel, attitűdökkel, motivációval és elkötelezettséggel rendelkezik, hogy egyénileg és közösségekben dolgozzon a jelenlegi problémák megoldásain és az újabbak megelőzésén” (Czippán, Havas & Victor, 2010). „A környezeti nevelés olyan értékek felismerésének és olyan fogalmak meghatározásának folyamata, amelyek segítenek az ember és kultúrája, valamint az őt körülvevő biofizikai környezet sokrétű kapcsolatának megértéséhez és értékeléséhez szükséges készségek és hozzáállás kifejlesztésében. A

környezeti neveléshatást gyakorol a környezet minőségét érintő döntéshozatalra, személyiségformálásra és egy széles értelemben vett viselkedésmód kialakítására” (Czippán, Mathias & Victor, 2004).

Az egyre nagyobb gondot okozó környezeti problémák okán 1992-ben az ENSZ Rio de Janeiroban a United Nations Conferences (Környezet és Fejlődés Világkonferenciája) eseményénének zárójelentésben a környezeti nevelés fontos kérdéskörként merült fel (Earth Summit 1992). Ennek kiemelten fontos része a Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development Agenda 21 (Feladatok a XXI. századra), amely a 21. század feladatait mutatta be. Ebben a dokumentumban a fenntartható fejlődést segítő gondolatok jelentek meg mind társadalmi, mind gazdasági szinten.

Az ENSZ 2002-ben Johannesburgban összegezni kívánta a tíz évvel ezelőtti konferencia célkitűzéseinek eredményét, de arra kellett rámutatniuk, hogy az akkori célokat vizsgálva nem történt sok változás (UNESCO, 2002).

Ezzel párhuzamosan 2000-2015-ig az Agenda 21 mellett létrehoztak egy másik projektet, a Millennium Development Goal-t, amelynek célja, a szociálisan hátrányban lévőket jobb életszínvonalban részesítse, amelyet, hogy a környezetük megóvását is szem előtt tartásuk (MDG, 2015).

Ennek a két dokumentumnak a tartalmából jött létre a Sustainable Development Goals-t (Fenntartható fejlődési célok) című kiadványt, amelyben szerepel az éhínség megszüntetése, a minőségi oktatás kialakítása, a tiszta energia létrehozása, a fenntartható városok és közösségek kialakítása, valamint a felelős fogyasztás és termelés is.

Magyarországon a környezeti nevelést ebben az időszakban a Nemzeti Alaptanterv (NAT) határozta meg. 1995-ben már, mint a műveltségi területek közös követelménye jelent meg (NAT, 1995). 2003-ban már fontos feladatként jelenik meg, kiegészülve a környezettudatos magatartás és a fenntartható fejlődés elérésével (NAT, 2003). Bár a környezeti nevelés ekkor már megjelent, nem pontosították azt, hogy hogyan is valósuljon meg az oktatási intézményekben, így az oktatási intézmények közül kevés lett, ahol a környezeti nevelés aktívan megvalósult. 2012-ben még inkább szükségesnek látták a környezeti nevelés minden tantárgyba való beépülését, ezzel segítve a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem elmélyülését. Továbbra is fejlesztési terület maradt a fenntarthatóság, a környezettudatosság (NAT, 2012).

Oktatócsomagok fogalma

Megkülönböztethetünk általános ismeretet vagy gyakorlati tevékenységet átadó oktatócsomagot, illetve elkülöníthetjük őket feldolgozási idejüket tekintve is. Ennek megfelelően lehetnek egy kurzussal kapcsolatos tananyagot tartalmazó vagy egy teljes témát feldolgozó oktatócsomagok (Tompá, 1982; Falus et al., 1977).

Falus Iván az oktatócsomagokat az minősül minden audiovizuális, tanulási és tanítási, valamint nyomtatott anyag, amely segíti az előre

meghatározott célt, az értékelést és a teljesítményt (Falus, 1980). Nádasi András szerint az oktatócsomagok olyan taneszközrendszerek, amelyek tartalmazzak tanári segédeszközt, útmutatót, teljesítménymérő eszközöket, feladatokat az ismeretekhez, mindezt az előzetes célkitűzéseknek megfelelően (Nádasi, [2018]).

Magyarországi környezeti nevelési oktatócsomagok

Néhány hazai oktatócsomag bemutatása

Néhány magyarországi környezeti nevelési oktatócsomagot szeretnék bemutatni, valamint azt, hogy a családom által kidolgozott környezeti nevelési oktatócsomag keretén belül, hogyan valósul meg a fenntartható életmódra nevelés.

A táblázatból (1. táblázat) jól látható, hogy mindegyik bemutatott oktatócsomag valamilyen környezetünkhöz szorosan kötődő témával foglalkozik, viszont a diákok életkora és a megvalósítás módszere mind-mind más. Ez azért lehet fontos, hogy a pedagógusok megtalálhassák a saját tanulócsoportjuknak leginkább való oktatócsomagot, ezzel segítve a differenciálást és a szélesebb körű, nem tantárgyspecifikus oktatást. Ezek között az oktatócsomagok között megtalálható komplex, amelyek több környezeti nevelési témakörrel foglalkoznak, illetve tematikus is, melyek egy-egy részterületet dolgoznak fel.

Táblázat 1. Néhány hazai környezeti nevelési oktatócsomag

Oktatócsomag neve	Készítette	Ajánlott életkor	Típusa	Témakör	Tartalmaz	Egyéb
Oktatócsomag a környezet-tudatosságra, egészséges életmódra neveléshez (Krakker, 2016)	K-M Logitechnika KFT. Krakkerné Berki Hajnalka	8-12 évesek	komplex	környezettudatos szemléletmód, népszokások, jeles napok, természeti jelenségek, hónapismertető, hónapmadara, megfigyelések, kísérletek	tanári kézikönyv, Ökofüzet, Ökopercek (iskolarádiós adás), jutalommatrica	
Zöld útipakk (Sándor, 2003)	Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezet-védelmi Központ	6-14 évesek	komplex	környezeti elemek, veszélyeik, emberi tevékenységek, globális nehézségek,	kézikönyv, videókazetta, Cd, speciális játék: Dilemma óratervek feladatlap	megjelölés-kor továbbképzés tanároknak

				természeti értékek		
Egyetlen Földünk van (Szávai, 1993)	Európa Tanács lisszaboni Észak-Dél központja által a Független Ökológiai Központ dolgozta át Magyarországon	10-14 évesek	komplex	környezetvédelmi problémák, írott sajtó, elektronikus sajtó, szellemi tudatszennyezés, reklámok, szegénység	feladatsorok	
Belefulladunk? (HUMUSZ, [2018])	HUMUSZ Szövetség	10-18 évesek	tematikus	környezetvédelmi ismeretek, hulladékkezelés, fogyasztás és hulladék kapcsolata, reklámok hatása, vásárlási szokások	gyakorlati feladatok, elméleti kötet, CD, film, színes ábrák	
Hol az energia? (Energiaklub, [2018])	ENERGIA-KLUB	felső tagozat	tematikus	fenntartható energiagazdálkodás	feladatlapok, óravázlatok, kísérletek, térképek, táblázatok, játékok	
Éghajlatváltozás (Energiaklub, [2018])	ENERGIA-KLUB	13-16 évesek	tematikus	éghajlatváltozás, üvegházhatás	írásvetítő fólia, tanári anyag	
Globális éghajlatváltozás (Havas, 2008)	OFI	7-9. osztály	tematikus	globális felmelegedés, klímaváltozás, ökológia, hőtágulás, éghajlatváltozás, fenntartható városrész	tanári segédkönyv, diákok számára könyv, internetes felület,	továbbképzési lehetőség tanároknak

Madarász ovi és madarász sulis (Magyar Madártani..., [2018])	Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület	3-14 évesek	tematikus	természetvédelem, madárvédelem, hazai madarak, madárgyűjtés	útmutató pedagógusoknak, madárhatározó, diászor, CD	szakemberek terepi bemutatót is vállalnak
EnergiaKaland ([2018])	E.ON	5-7 évesek, 6-8 évesek, 7-11 évesek, 11-14 évesek, 14-18 évesek	tematikus	energiaforrások, energiatermelési lehetőségek, energia útja, energiagazdálkodási tanácsok, országok lehetőségei	interaktív anyag, videó, játék	
Hulladék-sulis ([2018])	Templomdombi Általános Iskola	6-14 évesek	tematikus	hulladékgazdálkodás, hulladékkezelés,	gyerekeknek szóló füzet, plakátok, CD, internetes felület, óravázlatok, írásvetítő fólia, memóriajátékok	
Géntechnológia (Lélegzet, [2018])	Egyetem Természetvédelmi Egyesület	14-18 évesek	tematikus	genetikailag módosított élőlények, mezőgazdasági géntechnológia, ökológia	tanári kézikönyv, fénymásolható feladatgyűjtemény, írásvetítő fólia	

Forrás: Saját gyűjtés

Oktatócsomag-használati kutatás

Magyarországon Leksó és társai végeztek felmérést 2007-ben azzal kapcsolatban, hogy a megkérdezett pedagógusok milyen mértékben ismerik a hazai környezeti nevelési oktatócsomagokat, valamint mennyire alkalmazzák azokat. A válaszadók 74%-a alkalmazott már oktatócsomagot, ami annak figyelembevételével kevésbé releváns, hogy feltételezhetően leginkább azok küldték vissza a kérdőíveket, akik a témában érintettek.

A vizsgálatból kiderült az is, hogy a válaszadók szerint kollegáik 80%-a semmilyen oktatócsomagot nem alkalmaz vagy nem szeretne alkalmazni. Eközben eredményekből az látszik, hogy azok, akik használnak oktatócsomagot közel 100%-ban úgy gondolják, hogy segítette a tanítás-tanulás folyamatát az, ha alkalmaztak valamilyen oktatócsomagot (Leksó et al., 2007). Ebben a kutatásban az általam bemutatott oktatócsomagok közül igen sok szerepelt, a jelenlegi munkámban található olyan is, amely az akkori vizsgálat során nem került felmérésre.

Saját kutatásom leírása

Saját kutatásom a családjunk oktatócsomagja segítségével azt vizsgálja, hogy befolyásolható-e a gyerekek környezetükhöz, fenntarthatóságához, helyes életmódhoz való viszonya egy külön segédeszközzel megtámogatva.

Családjunk oktatócsomagjának (Oktatócsomag a környezettudatosságra, egészséges életmódra neveléshez) célja, hogy játékos, élményalapú módszerekkel valósítsa meg a gyakorlatorientált tudás megszerzését. Ehhez járul hozzá a hanganyag, amelyet harmadik osztálytól hallgathatnak a diákok és az erre épülő, ötödik osztálytól használható ököfűzet. Az iskolarádiós adásokban minden héten a jeles napok, népszokások, hagyományok mellett a helyes életmódszokások, a figyelemfelhívó tevékenységek is elhangzanak. Az elhangzottakra épülő ököfűzet kiegészíti a kapott audiovizuális információkat, segít a mélyebb információ elraktározásban, valamint abban, hogy gyakorlatban is alkalmazhassák a diákok az ismereteiket.

Kutatásomat 2013-ban kezdtem, a méréseket azóta is folytatom. Mostani munkámban szeretnék két olyan projektet bemutatni, amelyek kapcsolódnak családjunk oktatócsomagjához és a mért eredményekből a fenntarthatóságához, környezetükhöz való hozzáállása is megmutatkozik.

Az ország több iskolájához hasonlóan a vizsgálatban résztvevő intézmények is megrendezik az autómentes napot. Az oktatócsomag keretében azok a gyerekek, akik nem gépkocsival, hanem tömegközlekedéssel vagy gyalog, kerékpárral, rollerrel, esetleg más a környezetüket nem szennyező közlekedési eszközzel jöttek, matricát kaptak, így váltak az aznapi közlekedési szokások mérhetővé.

A projekt keretében megszámlálásra kerültek az iskolások szempontjából legforgalmasabb időszakban az autósok, valamint az is, hogy hányan utaznak úgy, hogy a gépjárműükben egyedül vannak.

A zajsztint mérést, és az autósok számlálását kontrollmérés követte, így készíthettek később a gyerekek diagramokat, előadásokat a mért adatokból, ezzel szélesítve tudásukat.

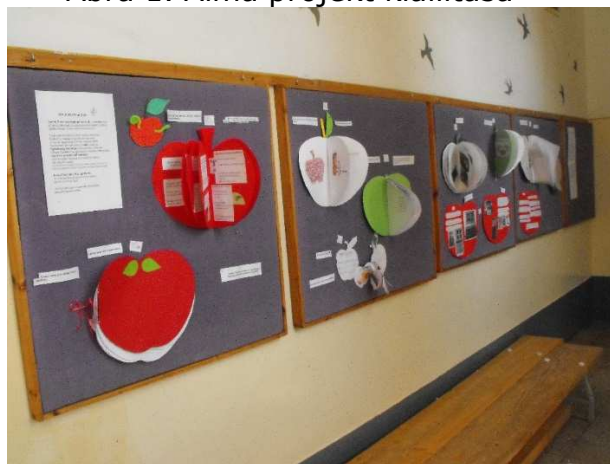
A diákok közlekedési szokásainak mérésekor fontos, hogy bár a mindennapokban nem befolyásolhatjuk azt, mivel jönnek iskolába, hiszen a szülő döntése és lehetősége határozza ezt meg. Viszont az olyan programokkor, mint az Autómentes nap, megfigyelhetjük, ha a gyerekeknek lenne befolyásoló hatása, akkor a környezetük érdekében választatának más közlekedési eszközt, mint a gépkocsi.

Mind a vizsgált budapesti iskolák, mind a vidéki intézményekben járó harmadik és ötödik osztályos diákjainak közlekedési szokásait nézve egyértelműen látszik, hogy a szülők többsége, több, mint 70%-a autóval hordja gyermekét iskolába.

A budapesti oktatócsomagot alkalmazó intézményben az autómentes napon ugyanennek a korosztálynak csupán 18%-a érkezett gépjárművel. Ez alapján elmondható, hogy bár a mindennapok során nem befolyásolhatjuk a gyermekeket abban, hogy mivel jussanak el az iskolába és haza, de az ilyen figyelemfelhívó programok, a saját maguk által elvégzett mérési adatok mégis arra biztatják őket, hogy többször válasszanak családjukkal környezettudatosabb közlekedési eszközöket.

A másik projekt amellyel szemléltetni szeretném, hogy hogyan formálható a gyerekek egészséges életmódhoz fűződő viszonya, egy egészségügyi projekt, amely az „Alma-projekt” nevet kapta. Már a cím is azt a célt szolgálta, hogy a programot megelőzően elinduljon egy ötletelés, hogy miről szólhat, mi köze is van az almának, a gyümölcsöknek az egészséghez. A projekt sokszínűsége abban mutatkozott meg, hogy nem csak az almával, mint gyümölccsel foglalkozott, hanem témákat, játékokat biztosított a gyermekek számára. Minden osztály az almával kapcsolatban választhatott két témát, amelyet alma alakú könyvek formájában vizualizáltak (1. ábra).

Ábra 1. Alma projekt kiállítása

Forrás: Saját fénykép

Így került elő Tell Vilmos, Newton vagy éppen az Apple márka neve is a projekt kapcsán. Az életkoroknak és korosztályoknak megfelelően a diákok kutattak közmondások, mesék, almás települések után, kiderítették mi az almanach, hol találhatóak híres almamaterék vagy éppen az országalmáról szereztek új információkat.

Ennek a projektnek nem csak az egészségre nevelés volt a célja, hanem az is, hogy egy mindenki által elérhető gyümölcs szemszögéből bemutassa, hogyan szövi át a mindennapjainkat, sokszor észrevétlenül.

A játékok nem maradtak el, amelyek szorosan kapcsolódtak az Ökofüzetben is található feladatokkal, így az elméleti tudás, amelyet orvos előadóktól szereztek a tanulók, a gyakorlatban, a játékos feladatok segítségével könnyebben rögzülhettek.

Bár a legtöbb pedagógus, orvos, sőt a média felületei is igyekeznek a mindennapos zöldség és gyümölcsfogyasztásra ösztönözni a gyerekeket, mégis a kérdőívekre adott válaszokból az látszik, hogy a gyerekek 60%-a nem eszik minden nap legalább háromszor zöldséget vagy gyümölcsöt, annak ellenére sem, hogy az iskolai gyümölcs- és zöldségprogram elérhetővé tenné számukra ezek fogyasztását.

Az ilyen figyelemfelhívó, az elméletet a gyakorlattal összekapcsoló programok segíthetik azt, hogy a tanulók maguktól is szívesebben nyúljanak egy-egy gyümölcshöz vagy zöldséghez. Az egészségnapot követő felmérésből azon intézményben ahol megvalósult ez a projekt a diákok több min 82%-a válaszolta azt, hogy naponta legalább háromszor eszik zöldséget vagy gyümölcsöt. Ennek oka lehet a játékos formában történő ismeretterjesztés, az, hogy az információ nem csak felnőttek adták át, hanem a kortársak, így a gyakorlati tudás személyesebbé válhatott.

A hosszútávú mérések azt bizonyítják, hogy azokban az intézményekben, ahol tudatosan történik az egészséges életmódra nevelés, sokszor, sokféleképpen, példamutatással is megvalósul a rendszeres zöldség- és gyümölcsfogyasztás, többen válaszolják azt – és a kollégák visszajelzése is megerősít ezt -, hogy rendszeresen fogyasztják ezeket az élelmiszereket.

Összegzés

Ebben a munkában célt volt bemutatni, hogy néhány magyarországi környezeti nevelési oktatócsomagot, illetve azt, hogy tartalmukat tekintve milyen sokszínűek is. A családi oktatócsomagunk keretében igyekeztem vizsgálati eredményekkel alátámasztani, hogy eredményessé tehető a környezeti nevelés olyan területeken is, amelyek leginkább a szülőknek van hatása. Az évek óta tartó kutatás eredményei azt mutatják, hogy jól formálható a kisiskolások környezethez, helyes életmódhoz való viszonya, amennyiben az elméleti tudásukat a gyakorlatban is hasznosítani tudják. Kiemelten fontos az életkori sajátosságok és a kortárs hatás figyelembevétele. Mindenképpen szükséges lenne a diákok környezethez,

helyes életmódhoz, környezetvédelemhez, fenntarthatósághoz való viszonyát gyakorlatorientált, az ismereteiket alkalmazó, sokrétű feladatokkal, játékokkal színesíteni, amelyekhez jó alapokat adhatnak a bemutatott környezeti nevelési oktatócsomagok.

Irodalomjegyzék

- Czippán Katalin, Havas Péter, & Victor András (2010). Környezeti nevelés a fenntarthatóságért. In *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia* (pp. 33-44). Budapest: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.
- Czippán Katalin, Mathias Anna, & Victor András (szerk.) (2004). *Segédlet az iskolák környezeti nevelési programjának elkészítéséhez*. Budapest: Oktatási Minisztérium.
- Disigner, J. F., & Monroe, M. (1998). *A környezeti nevelés fogalma*. Budapest: Magyar Környezeti nevelési Egyesület.
- Falus Iván (szerk.) (1980). *Oktatástechnológia*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Falus Iván, Tompa Klára, Nádasi András, Suba Istvánné, & Vári Péter (1977). *Oktatócsomagok készítése és értékelése*. Veszprém: Országos Oktatástechnikai Központ.
- Havas Péter, & Veres Gábor (szerk.) (2008). *Globális éghajlatváltozás: Oktatócsomag: Integrált természettudományi mintaprojektek*. Budapest: OFI.
- Krakker Anna (2016). Környezettudatosságra és fenntarthatóságra nevelés élményalapú módszerekkel kisiskolás korban. In *Doktorandusz Konferencia Konferenciakötet. Tavaszi Szél 2016. Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia Tanulmánykötet IV.* (pp. 39-46). Budapest: DOSZ.
- Leskó Gabriella, Katona Ildikó, Kárász Imre, & Lakatos Gyula (2007). A környezeti oktatócsomagok szerepe és hatékonysága a fenntarthatóságra oktatásban. In *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Sectio Pericemonologica*, 34 (2), 19-29.
- MDG Gap Task Force Report (2015). *Millennium Development Goal 8. Taking Stock of the Global Partnership for Development*. New York US.
- NAT (1995). *Nemzeti Alaptanterv*. Budapest: Korona.
- NAT (2003). *Nemzeti Alaptanterv*. Letöltés <http://www.om.hu/xml/dispatch.xslt?objectid=a8b10ff8-e3f7-4133-b253-b507f58a0c92> [2018.01.23].
- NAT (2012). *Nemzeti Alaptanterv. Magyar Közlöny*, (66).
- Sándor Bea (szerk.) (2003). *Zöld útipakk*. Budapest: Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központ; TypoNova Kft.
- Szávai Ilona (1993). Társadalmi szervezetek, alapítványok életéből. *Család, Gyermek, Ifjúság*, (3-4), 80-82.
- Tompa Klára (1982). Oktatócsomag. *Köznevelés*. 31 (35).
- UNESCO (1975). *The Belgrade Charta – a Global Framework for Environmental Education*. Letöltés <http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000177/017772eb.pdf> [2018.04.30].
- UNESCO (2002). *Education for Sustainability. From Rio to Johannesburg. Lessons learnt from a decade of commitment UNESCO*. Paris: UNESCO.

Internetes hivatkozások

- EnergiaKaland: <http://www.energiakaland.hu/> (Letöltve: 2018.12.01.)
- ENERGIAKLUB: <https://energiaklub.hu/hirek/eghajlatvaltozas-oktatocsomag-1498> (Letöltve: 2018.12.01.)
- ENERGIAKLUB: <https://energiaklub.hu/projekt/hol-az-energia-oktatocsomag-2124> (Letöltve: 2018.12.01.)
- Hulladék-suli: <http://www.hulladek-suli.hu/> (Letöltve: 2018.12.01.)
- HUMUSZ Szövetség: <http://humusz.hu/kiadvanyok/belefulladunk-hulladekos-oktatocsomag> (Letöltve: 2018.12.16.)
- Lélegzet: <http://www.lelegzet.hu/archivum/2001/05/2549.hpp.html> (Letöltve: 2018.12.01.)
- Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület: <http://www.mme.hu> (Letöltve: 2018.12.01.)
- Nádasi András.: Oktatáselmélet és technológia.
<http://okt.ektf.hu/data/nadasia/file/tananyag/oktataselmelet/index.html>
(Letöltve: 2018.11.30.)
- Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development:
http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanImpl.pdf (Letöltve 2018.11.27.)
- United Nations: http://www.un.org/en/events/pastevents/UNCED_1992.shtml
Utolsó megtekintés: 2018.11.27.
- United Nations: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (Letöltve: 2018.11.27.)